
УДК 658.821:619

А.В. Ничик,

здобувач,

Сумський національний аграрний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ВЕТЕРИНАРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Встановлено характер відносин між економікою і ветеринарією та компоненти економіки ветеринарного обслуговування. Проведено класифікацію ветеринарних послуг, спрямованих на безпеку людей та збільшення продуктивності тварин. Запропоновано методичні підходи до визначення економічної ефективності ветеринарних заходів, оцінювання резервів економії праці та коштів.

За останнє десятиріччя в Україні значно скоротилося поголів'я великої рогатої худоби, свиней та інших сільськогосподарських тварин. Функціонування тваринництва, що включає всі аспекти постачання ресурсів, виробництва, переробки та маркетингу, на-

було критичного значення для гарантування достатньої кількості продуктів галузі за доступними цінами та їх безпеки для харчування.

Очевидно, що для ведення тваринництва важливими передумовами є належний рівень ветеринарного обслуговування, який дає змогу запобігти необґрунтованих економічних втрат від захворювання та загибелі тварин. Від фахівців у сфері ветеринарного обслуговування залежить економічна ефективність та продуктивність утримання поголів'я тварин, оскільки тільки від здорових тварин можливо отримати більшу кількість та кращу санітарну якість тваринницької продукції.

Питання розвитку ринку ветеринарного обслуговування розглядаються у наукових працях М. Лендела, П. Музики, М. Коцюмбаса, В. Величко, Ю. Косенко, Ф. Сібагатулліна, І. Нікітіна, М. Синьківського, А. Савоценка та ін. Разом із тим існує чимало не вирішених проблем, які потребують подальшого дослідження ринку ветеринарного обслуговування.

Метою статті є детальне висвітлення і аналіз стану, перспектив і проблем розвитку ринку ветеринарного обслуговування.

Роль ветеринарного обслуговування для розвитку ефективних ринків сільськогосподарської продукції та галузі тваринництва важко переоцінити. Воно визначається сукупністю заходів, що проводяться в цілях забезпечення здоров'я та прийнятних умов існування тварин, а також ефективного функціонування інших підрозділів тваринництва, зменшення збитків на всіх етапах виробництва, зберігання та реалізації продуктів тваринного походження, підвищення продуктивності тварин [1]. Деякі вчені, зокрема, Ф. Сібагатуллін наполягають на тому, що в системі ветеринарних заходів головне місце мають займати загальні профілактичні заходи, які спрямовані на запобігання хвороб тварин [2].

Характер відносин між економікою та ветеринарією є досить складним. Ветеринарна медицина та економіка являють собою окремі сфери науки, але доповнюють одна одну, коли метою визначається ефективне управління ветеринарними послугами та пов'язаними з ними системами. При здійсненні економічного аналізу ефективності надання ветеринарних послуг важливе значення має розробка адекватних вимог щодо даних (епідеміологічних та соціально-економічних) використання статистичних моделей, математичного програмування, бюджетів, стратегії мінімізації витрат, аналізу рішень на основі моделі «витрати – вигоди» тощо. Роль ветеринарів у цьому процесі полягає у створенні та наданні важливої інформації для економічного аналізу заходів щодо боротьби із захворюваннями тварин,

зокрема ймовірність захворювань за різних сценаріїв, втрати внаслідок захворювань на різних етапах виробництва, альтернативні види контролю та відповідні витрати. З огляду на характер економіки ветеринарного обслуговування, ветеринари, які хочуть практикувати як економісти, крім базових знань з епідеміології потребують ретельної підготовки в економічній сфері та ознайомлення з економічними принципами та методами.

І. Нікітін визначає економіку ветеринарної справи як науку, яка вивчає закономірності впливу ветеринарних заходів, що забезпечують отримання максимальної кількості якісної продукції при мінімальних затратах праці та коштів на одиницю продукції, на розвиток тваринництва [3]. Економіка ветеринарного обслуговування має дві взаємопов'язані галузі: планування діяльності і управління ветеринарними послугами та економічний аналіз захворювань і наслідків лікування (рис. 1).

Основними завданнями економіки ветеринарного обслуговування є економічний аналіз діяльності ветеринарної служби, виявлення резервів підвищення ефективності ветеринарних заходів, забезпечення ветеринарною медициною ефективного захисту сільськогосподарських тварин від хвороб.

Так, Д. Умалі-Делінгер поділяв ветеринарні послуги на три основні категорії: лікувальні послуги; профілактичні послуги та регуляторні заборони; забезпечення фармацевтичними препаратами [4]. Пізніше А. Р. Сіннамонд (A. R. Cinnamon) розширила це визначення і додала три інші компоненти: здоров'я населення; освіта; дослідження і розробки.

На нашу думку, ветеринарні послуги доцільно класифікувати за наступними категоріями: клінічні послуги, профілактичні, забезпечення препаратами, вакцинами та іншими продуктами, захист здоров'я людей (рис. 2). Лікувальні послуги пов'язані, в основному, з лікуванням хворих тварин через діагностику та використання препаратів, тоді як профілак-

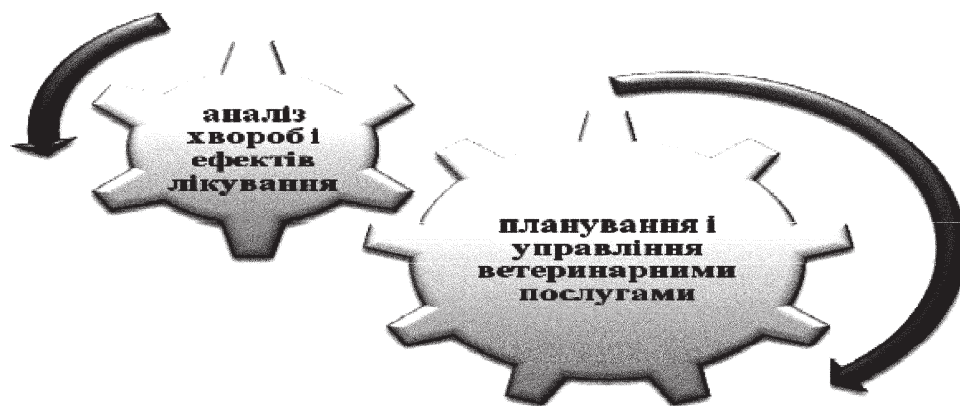

Рис. 1. Складові економіки ветеринарного обслуговування

тичні послуги спрямовані на попередження нових випадків захворювання тварин.

Профілактика досягається через використання вакцин, контроль за носіями хвороб, а також через сегрегацію. Приклади профілактичної медицини включають: дезінфекцію, карантин, забій тварин, які зазнали ризику, обмеження на пересування, контроль імпорту та експорту продукції тваринництва, нагляд і контроль за продукцією тваринництва тощо.

Постачання фармацевтичних препаратів для тварин (як лікувальних, так і профілактичних) включає виробництво ветеринарних препаратів, а також контроль якості, маркетинг та розподіл цих продуктів. Четверта категорія (здоров'я населення), пов'язана з контролем зоонозних захворювань та захворювань, які викликаються продуктами харчування, а також гігієною, безпекою продовольства і кормів та екологічними аспектами (наприклад, забруднення води). Даний компонент включає також освіту у сфері ветеринарного обслуговування і здоров'я населення, дослідження і розробки.

В цілому, ветеринарні послуги є тією сферою, де економічна класифікація різноманітних компонентів відрізняється та є відкритою для інтерпретацій. Очевидно, що однією з цілей системи ветеринарного обслуговування є покращення здоров'я тварин. Водночас, система ветеринарного обслуговування також спрямована на попередження захворювань людей, а також на збільшення обсягів виробництва і, як наслідок, поліпшення харчування людей та їх добробуту.

Важливими ветеринарними заходами, спрямованими на збереження поголів'я тварин, забезпечення безпеки людей та збільшення продуктивності сільськогосподарського виробництва є:

охорона країни від проникнення збудників екзотичних та гострозаразних захворювань;

профілактика та ліквідація інфекційних та інвазійних захворювань, збудники яких збереглися на території країни;

профілактика та лікування незаразних хвороб тварин та птиці;

ветеринарно-санітарний контроль безпеки сировини та продукції тваринництва, профілактика захворювання людей зооантропонозами (хворобами, спільними для людей і тварин).

Основна роль якісного ветеринарного обслуговування полягає у зменшенні економічних наслідків захворювань тварин. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), навіть у розвинутих країнах Європи та Америки втрати від захворювань становлять 10–20 % вартості продукції тваринництва, тоді як в країнах, що розвиваються даний показник досягає і 30–40 відсотків.

Економічні наслідки захворювань тварин проявляються у зниженні ефективності перетворення ресурсів на продукцію, тобто у зниженні продуктивності (рис. 3). Економічний збиток, що завдається хворобами тварин, включає втрати внаслідок загибелі, вимушеного забою та знищення, зниження продуктивності та цінності тварин, недоотримання приплоду через аборти і безпліддя маточного поголів'я, вибракування

Рис. 2. Класифікація ветеринарних послуг

вражених туш, органів, сировини, зниження якості продукції і сировини, простою робочих тварин тощо. Відповідно, економічна ефективність ветеринарних заходів являє собою суму попередженого збитку в тваринництві, вартість, отриману за рахунок збільшення кількості та підвищення якості продукції, економію витрат праці і матеріальних ресурсів, а також економію в суміжних галузях виробництва.

Економічна ефективність того чи іншого засобу лікування залежить від лікувально-профілактичної ефективності засобів і методів, а також від вартості обробки тварин. Методика визначення економічної ефективності ветеринарних заходів дає змогу виявляти резерви економії праці та коштів ветеринарної служби, визначати доцільність застосування тих чи інших методів і засобів здійснення ветеринарних заходів.

Одним із прикладів економічних втрат від захворювань тварин є збитки від маститу корів. Запалення молочної залози корів є причиною значних втрат, які можна поділити на економічні та соціальні. Економічні збитки при маститі стосуються, в основному, власників тварин і молокопереробних підприємств. Соціальні втрати внаслідок споживання молока та молочних продуктів низької якості людиною і особливо дітьми важко визначити. Проте щорічні втрати від захворювання корів маститом на одну середньостатистичну корову в Бельгії становлять 1000–3000 євро, у Великобританії – 75–150 фунтів стерлінгів (85–170 євро), у Нідерландах – 150–300 євро, у Франції – 500–1000 євро [6].

Економічні збитки, що виникають в результаті хвороб сільськогосподарських тварин, є сумою збитків від загибелі та вимушеного забою тварин, втрат (прямих і опосередкованих) продукції тваринництва, зниження приросту ваги, продуктивності маток, недоотримання приплоду та інших додаткових витрат на проведення ветеринарних заходів, які можна визначаються за формулою:

$$EZ = (Y_z + Y_{vz} + Y_{no}) + Z_6,$$

де EZ – сума економічних збитків; Y_z – збитки від загибелі тварин; Y_{vz} – збитки від вимушеного забою тварин, Y_{no} – збитки від прямих та опосередкованих втрат продукції тваринництва (молока, приросту ваги, приплоду, передчасне знаття тварин з відгодівлі тощо); Z_6 – витрати на проведення ветеринарних заходів у зв'язку із захворюваннями.

Слід зазначити, що граничне зниження втрат зменшується із зростанням видатків та може перевищувати граничні видатки. (рис. 4).

Це ілюструє добре відомий закон зменшення віддачі, згідно якого існує оптимальний рівень захворювання/ризик епідемії, а максимальні зусилля на зниження або усунення захворювання/ризик епідемії не завжди є виправданими з фінансової точки зору. Звичайно, навіть у цьому випадку робляться висновки щодо мінімізації ризику через профілактику, однак досить часто вони не враховують мінімальні загальні витрати, пов'язані із захворюванням та не оцінюють додаткові ресурси, необхідні для профілактики. З огляду на закон зменшення віддачі, значні ре-

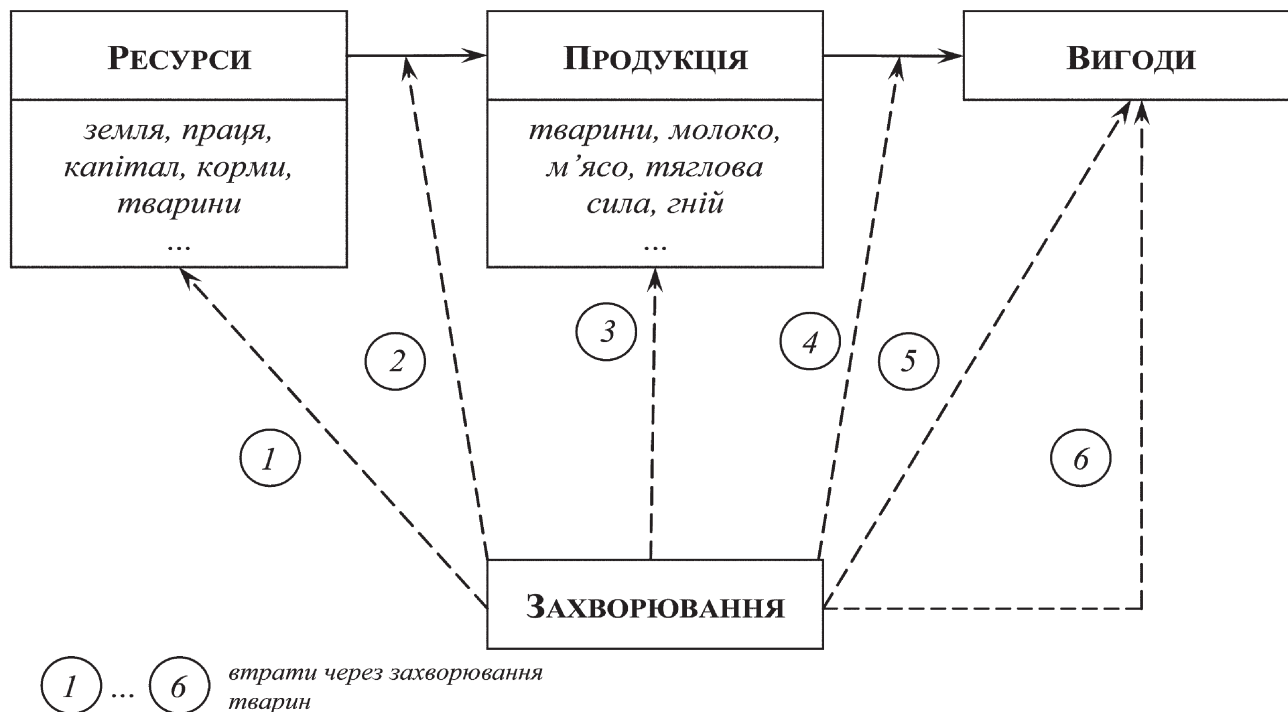

Рис. 3. Вплив захворювань тварин на економічну ефективність [5]

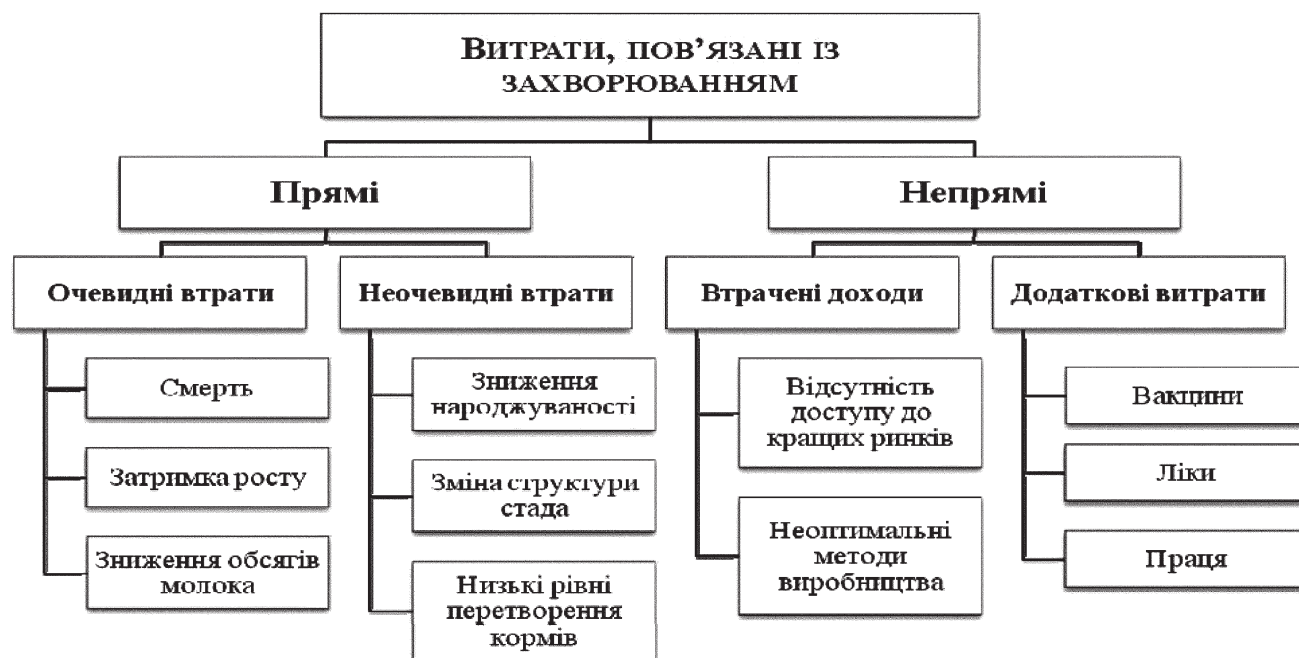

Рис. 4. Прямі та непрямі втрати, пов'язані із захворюваннями тварин [7]

сурси можуть спрямовуватись на лікування захворювання, створюючи при цьому незначні вигоди. При цьому, витрати, пов'язані з багатьма такими заходами, набагато перевищують будь-які розумні бюджети.

Висновок. Одним із основних питань у сфері ветеринарного обслуговування є досягнення балансу між інвестиціями у профілактику та витратами на лікування. Ключовим економічним аспектом у контексті цього балансу є відмінність між витратами на профілактику та витратами на лікування. Профілактичні заходи пов'язані з певними витратами незалежно від настання події, тоді як витрати на лікування здійснюються лише у випадку захворювання і, таким чином, вони множаться на імовірність події при розрахунку очікуваних річних витрат. Через серйозні загрози для здоров'я людей та сільської економіки слід зменшити ризик захворювань до нуля, проте це не завжди можливо. Необхідно проаналізувати співвідношення витрат і вигод, а також ефективність витрат, пов'язаних з можливими втручаннями, з тим щоб забезпечити найкраще використання обмежених ресурсів держави і виробників. Це є критично важливим для забезпечення продоволь-

ством та ключовим фактором усталеності доквілля та сільської економіки.

Використані джерела

1. Никитин И. Н. Организация ветеринарного дела / Никитин И. Н. — М. : Колос 2004. — 215 с.
2. Сибатуллин Ф. С. Ветеринарная служба и рыночная экономика / Ф. С. Сибатуллин, И. Н. Никитин. — Казань: Таткнигоиздат, 1994. — 303 с.
3. Никитин И. Н. Экономические проблемы ветеринарного дела: автореф. дис. на соискание учен. степ. доктора эконом. наук / И. Н. Никитин. — Казань: Казанский ветеринарный институт им. Н. Э. Баумана, 1980. — 34 с.
4. Umali-Deininge. The balance between public and private sector activities in the delivery of livestock services / Umali-Deininge, D., Feder G., deHaan C. — World Bank Discussion Paper, 1992. — V. 163. — P. 114.
5. McInerney, J. P. A framework for the economic analysis of disease in farm livestock / McInerney, J. P., Howe K. S., Schepers J. A. — Preventive Veterinary Medicine, 1992. — V. 13. — P. 137—154.
6. Вальчук О. Мастит корів — ефективні шляхи вирішення проблеми / О. Вальчук, В. Столюк [Електронний ресурс] // Ветеринарна практика.
7. Otte M. J., P. Animal Health Economics: an Introduction / M. J. Otte, P. Chilonda // Livestock Information, Sector Analysis and Policy Branch, Animal Production and Health Division (AGA). — FAO, Rome, Italy.